

10. Zemskov, A. I., & Shrajberg, Ja. L. (2007) Jelektronnaja informacija i jelektronnye resursy : publikacii i dokumenty, fondy bibliotek. L. A. Kazachenkovej (Ed.) Moskva: Izdatel'stvo «FAIR», 528 [in Russian].
11. Lavrenova O. A. (2000) Na puti k jelektronnoj biblioteke. Proceeding from: 7 International conference «Krym 2000», 1, 289–292 [in Russian].
12. Majstrovich T. V. (2000) Problemy formirovanija fonda jelektronnyh dokumentov. NTB, 10,37–32 [in Russian].
13. Majstrovich T. V. (2011) Tipologija jelektronnyh bibliotek. Jelektronnaja biblioteka : sovremennye tehnologii integracii informacionnyh resursov : sb. nauch. tr. Sankt-Peterburg, 46–53 [in Russian].
14. Popik V. I. (2013) Resursi dovidkovoї biografichnoї informacii : istorichnij dosvid formuvannja, suchasnij stan, problemi ta perspektivi rozvitku : monografija. Kyiv, 2013, 520[in Ukrainian].
15. Sambulov D. V. (2013) Sravnitel'nyj analiz jelektronnyh knig. International Journal of Open Information Technologies, 2013, 1, 3, 11–19 [in Russian].
16. Jelektronnye biblioteki v obrazovanii : specializirovannyj uchebnyj kurs : praktičeskoe rukovodstvo (2007). Institut JuNESKO po informacionnym tehnologijam v obrazovanii. Moskva: JuNESKO, 247[in Russian].
17. Jelektronnye izdanija : Osnovnye vidy i vyhodnye svedenija : Mezghosudarstvennyj standar : GOST 7.83-2001 (2002). Minsk: Mezghosudarstvennyj sovet po standartizacii, metrologii i sertifikacii, 13[in Russian].

УДК: 021:316.334.3:930.25(477.53)

Ольга Валентинівна Тевікова,
к.і.н., доцент кафедри українознавства,
культури та документознавства
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка,
tevikolya@ukr.net

Людмила Іванівна Дерев'янка,
к.філол.н., доцент кафедри українознавства,
культури та документознавства
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

БІБЛІОТЕКИ ЯК СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ПЕРІОДУ 1953 – 1964 РР. (НА МАТЕРІАЛАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Мета роботи. Дослідження має на меті проаналізувати роль і значення бібліотек як соціальних інститутів в українському суспільстві періоду хрущовської “відлиги” (1953 – 1964) на підставі аналізу матеріалів Державного архіву Полтавської області. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні таких методів, як логічний, інституціональний, аналітичний, проблемний, хронологічний, історико-порівняльний, історико-генетичний та історико-системний, методів аналогії, синтезу й аналізу, які дають змогу розкрити значення і місце бібліотек в українському суспільстві. **Наукова новизна** роботи полягає у визначенні, що державний ідеологічний контроль обмежував діяльність бібліотек, через ці установи формував відповідний світогляд українських громадян, прищеплював певні стереотипи мислення. Деяке послаблення ідеологічного тиску спричинило розширення меж доступної інформації, утвердженню нового мислення та бачення дійсності. **Висновки.** Процеси десталінізації мали як негативні, так і позитивні результати в розвитку бібліотек. Бібліотеки займали провідне місце у потужній ідеологічній системі радянської держави, допомагали формувати людину з відповідними світоглядними установками,

не сприяли популяризації української культури й розвитку національної самосвідомості. Водночас лібералізація уможливила поширення завдяки діяльності бібліотек деяких новаційних явищ і процесів у культурі, модернізацію, демократизацію й гуманізацію мислення.

Ключові слова: лібералізація, бібліотека, книжковий фонд, ідеологічна пропаганда, агітація, цензура, національна самосвідомість.

Ольга Валентиновна Тєвікова,
к.и.н., доцент кафедри українознавства,
культури і документознавства
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Людмила Івановна Дерев'янку,
к.філол.н., доцент кафедри українознавства,
культури і документознавства
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

БИБЛИОТЕКИ КАК СОЦИАЛЬНЫЕ ИНСТИТУТЫ В УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ В ПЕРИОД 1953 – 1964 ГГ. (НА МАТЕРИАЛАХ ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА ПОЛТАВСКОЙ ОБЛАСТИ)

Цель исследования – раскрыть роль и значение библиотек как социальных институтов в украинском обществе периода хрущевской “оттепели” (1953 - 1964) на основании анализа материалов Государственного архива Полтавской области. **Методология исследования** основывается на таких методах, как логический, институциональный, аналитический, проблемный, хронологический, историко-генетический, историко-системный, методах сравнения, аналогии, синтеза и анализа, которые позволяют раскрыть значение библиотек в украинском обществе. **Научная новизна работы** состоит в определении того, что государственный идеологический контроль ограничивал деятельность библиотек, через эти учреждения формировал соответствующее мировоззрение украинских граждан, распространял определенные стереотипы мышления. В то же время ослабление идеологического давления позволило расширить границы доступной информации, способствовало утверждению нового мышления. **Выводы.** Процессы десталинизации имели как позитивные, так и негативные последствия. Библиотеки играли значительную роль в мощной идеологической системе советского государства, формировали человека с соответствующим стереотипом восприятия действительности, не способствовали популяризации украинской культуры и развитию национального самосознания. В то же время имеет место появление некоторых новационных явлений и процессов в культуре населения с помощью библиотек, модернизация, демократизация и гуманизация мышления.

Ключевые слова: либерализация, библиотека, книжный фонд, идеологическая пропаганда, агитация, цензура, национальное самосознание.

Olha Tievikova,
Assistant Professor, candidate of Historical Sciences,
Assistant Professor of Ukrainian Studies,
Cultural and Documentation, Poltava National Technical University
named after Yuri Kondratyuk

Ludmila Derevianko,
Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor of Ukrainian Studies,
Cultural and Documentation, Poltava National Technical University
named after Yuri Kondratyuk

LIBRARIES AS SOCIAL INSTITUTIONS IN UKRAINIAN SOCIETY IN 1953 – 1965 (BASED ON SOURCES OF THE STATE POLTAVSKY REGIONAL ARCHIVE)

Purpose of Article. *The purpose of the research is to reveal the role and significance of libraries as the social institutions in the Ukrainian society of the Khrushchev “thaw” period (1953 - 1964) on the basis of analysis of the State Archives of the Poltava Region materials. Methodology of the research includes logical, institutional, analytical, problematic, chronological, historical-genetic, and historical-systemic methods, methods of comparison, analogy, synthesis, and analysis. Scientific novelty of the work is a claim that state ideological control limited the activity of libraries as well as formed the appropriate world view and stereotypes of Ukrainians’ critical thinking. At the same time, the weakening of ideological pressure led to the expansion of the accessible information boundaries, contributed to the loosening of the communist system as well as the establishment of new thinking. Conclusions.* *The processes of de-Stalinization had both positive and negative consequences. The libraries possessed a significant role in the powerful ideological system of the Soviet state, formed people with a corresponding stereotype of reality perception, did not contribute to the popularization of Ukrainian culture, and the development of national identity. Moreover, modernization, democratization, and thinking humanization phenomena were developed with the help of libraries.*

Key words: *liberalization, library, book stock, ideological propaganda, agitation, censorship, national identity.*

Актуальність теми дослідження. Бібліотеки є активними суб’єктами розвитку суспільства й формування його культури, вони покликані берегти джерела соціальної, історичної та національної пам’яті, здійснювати комунікаційну, інформаційну, виховну, культурно-освітню й наукову діяльність, пропагувати загальнолюдські цінності та культурні традиції. Виконуючи свою головну місію, що полягає у збиранні, зберіганні, розповсюдженні й використанні загальнодоступної інформації, бібліотеки об’єктивно сприяють її перетворенню в цінний ресурс, що сприяє розвитку інформаційного суспільства й забезпечує розвиток нації.

В окреслений нами період розвитку українського суспільства бібліотеки як соціальні інститути виконували інші завдання. У радянську добу, зокрема й у добу хрущовської “відлиги” або десталінізації (1953 – 1964 рр.), значення бібліотек щодо поширення об’єктивної інформації та науково обґрунтованих знань у збереженні національної культури й утвердженні національної пам’яті в українському суспільстві було зменшене. В умовах колоніальної залежності від радянської влади гальмувалися, а подеколи ставали неможливими національно-культурні процеси, сковувався творчий дух, зникала самобутність нації.

В історіографічному плані проблему функціонування бібліотек у межах культурно-

го розвитку України періоду хрущовської “відлиги” побіжно розкривають В. Баран, В. Даниленко, В. Юрчук, Л. Шевченко, Л. Шаповал та ін. [1; 2; 3]. Дослідники вивчають загальні тенденції культурного розвитку в УРСР, досліджують вплив тимчасової лібералізації на сферу культури, зокрема й бібліотеки. Розглядаючи стан культурної сфери в УРСР загалом, автори не виділяють регіональних аспектів і не конкретизують роль, а також значення бібліотек як соціальних інститутів. Розвиток бібліотек в Україні на рівні сільської місцевості в Українській республіці в період 1953 – 1964 рр. вивчав Я. Федоренко, акцентуючи увагу на кадровій проблемі, стані книжкових фондів, різноманітних напрямках діяльності сільських бібліотек, а також ідеологічній пропаганді, що здійснювалася ними [4]. На регіональному рівні (Полтавська область) розвиток культури досліджували М. Бака, М. Лахижа, Т. Пустовіт. Автори аналізували позитивні й негативні тенденції, що мали місце в розвитку української культури в окреслений період [5; 6].

Мета дослідження. З огляду на зазначене вище, маємо на меті проаналізувати роль і значення бібліотек як соціальних інститутів в українському суспільстві періоду хрущовської “відлиги” (1953 – 1964) на підставі аналізу матеріалів Державного архіву Полтавської області. Поставлена мета передбачає розв’язання таких завдань: дослідити тенденції розвитку

й стан бібліотек; проаналізувати їхній склад і наповненість книжкових фондів; схарактеризувати завдання, що покладалися на бібліотечні заклади радянською владою; визначити їхній вплив на формування інформаційного світогляду українців; з'ясувати роль бібліотек у збереженні національної культури й національної пам'яті в українському суспільстві.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1953 – 1964 рр., що увійшов в історію як період десталінізації або хрущовської “відлиги” і характеризувався суперечливими процесами послаблення державного контролю над населенням та розширенням свобод і можливостей українських радянських громадян, а також збереженням тотального контролю над життям суспільства, командно-адміністративного принципу і волюнтаристських методів керування країною, пануванням ідеології Комуністичної партії.

Методологія. З-поміж загальнонаукових методів пізнання використано передовсім логічний, інституціональний, аналітичний, проблемний, хронологічний методи, методи аналогії, синтезу й аналізу, а також історико-порівняльний, історико-генетичний та історико-системний методи. Дослідження виконане на підставі принципів історизму, системності, когнітивності, комплексності, усебічності й об'єктивності.

Виклад основного матеріалу. За часів панування радянської влади бібліотека – це суспільно значущий інститут, насамперед пропагандистський центр, а вже потім інформаційний і культурно-просвітницький заклад. Основною метою діяльності бібліотек держава й надалі вважала роз'яснення і пропаганду рішень пленумів, з'їздів, постанов уряду й партії, поширення ідей про непорушність учення марксизму-ленінізму й визначну роль Комуністичної партії в житті країни, про шкідливість та непотрібність західних буржуазних ідеологій тощо. Бібліотеки виконувати конкретні завдання партії, а тому їхня робота була організована відповідним чином і знаходилася під пильним контролем керівних органів.

Культурні установи намагалися бездоганно виконати поставлені завдання. Так, Полтавське обласне управління культури в

річному звіті за 1956 рік доповідало, що «бібліотеками області по пропаганді рішень XX з'їзду КПРС і XIX з'їзду КП України було проведено 152 літературні вечори та 216 читачьких конференцій, влаштовано 415 книжкових виставок, виготовлено 562 бібліотечні плакати...» [7]. Здебільшого пропонувалися такі теми: «Передовий досвід вирощування високих урожаїв кукурудзи», «Ленінізм живе і перемагає», «За високу продуктивність у тваринництві», «Створимо достатньо картоплі й овочів», «Передовий досвід радянських колгоспників та МТС», «Споконвічна дружба українського й російського народів», «Злиття націй у єдиний радянський народ» тощо. Загалом різноманітну пропаганду й агітацію у вигляді лекцій, бесід, голосних читок, читачьких конференцій, літературних вечорів, книжкових виставок у бібліотеках було спрямовано на утвердження ідей комунізму, колективізму, інтернаціоналізму, радянського патріотизму, атеїзму та інших чужинських цінностей. Своєю чергою це не сприяло розвиткові національної свідомості та самоідентичності українців.

Відповідні владні настанови й розпорядження зобов'язували бібліотечних працівників акцентувати увагу громадян на політичній, сільськогосподарській та атеїстичній літературі. Існували навіть встановлені норми: книговидача суспільно-політичної літератури за рік повинна дорівнювати 15% до загальної кількості виданих книг, сільськогосподарської – 12% тощо [8]. Проте аналіз статистичних даних звітів бібліотек про видану літературу свідчить, що громадяни мало цікавилися творами К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна [9]. Іноді контролери за пропагандою у бібліотеках вимагали від робітників навіть записувати бесіди, які вони повинні проводити з читачами, відмічати, як сприяли книги зростанню ідейно-політичного рівня, пропагувати останні рішення партії та уряду, переконувати тощо [10]. Відповідно доступною була більшою мірою лише література, що стосувалася історії комуністичної партії та висвітлювала її діяльність, розповідала про «видатних» класиків марксизму-ленінізму, повинна була скеровувати думку населення на виконання завдань партії у сфері колективізації, інду-

стріалізації, «соціалістичних змагань», сприяти утвердженню комунізму, а не відволікати на «шкідливі» для суспільства й держави космополітичні ідеї та «розвагу» [11].

Бібліотека комплектувалася літературою приблизно у такому співвідношенні: суспільно-політична література становила 20 – 25%, природознавча й медична література – 8 – 10%, технічна й сільськогосподарська – 20-25%, художня література – 30 – 35%, дитяча література – 8 – 10%. Комплектування бібліотек літературою входило до компетенції спеціальних органів, структурних одиниць Міністерства культури. На місцях за це відповідали обласні бібколектори та працівники обласного управління з охорони військових і державних таємниць у пресі, а також цензори. Вони регулярно проводили ретельні перевірки книжкових фондів бібліотек на предмет пошуку «шкідливих» і «заборонених для широкого загалу читачів» книжок згідно з чинним «Зведеним покажчиком застарілих видань, що не підлягають використанню в бібліотеках громадського користування та книготорговельній сітці» [12]. Про такі перевірки складали відповідні звіти.

Після смерті Сталіна розпочалася нова ревізія книжкових фондів бібліотек республіки. Протягом квітня – червня 1953 року органи цензури зобов'язані були піддавати суцільній перевірці всі книжкові фонди згідно з Постановою Політбюро ЦК КПУ від 4 квітня 1953 року «Про перевірку книжкових фондів бібліотек республіки». Міністерство освіти УРСР зобов'язувалося вжити негайних заходів щодо очищення фондів бібліотек від політично шкідливих і застарілих видань [13]. Наприклад, протягом 1955 року в Полтавській області було проведено 2479 подібних бібліографічних оглядів, у 1956 – 2843, у 1957 – 3118, лише за 6 місяців 1958 року – 2585 [14]. Це засвідчує постійній і навіть зростаючий контроль держави за діяльністю бібліотек, незважаючи на загальне послаблення ідеологічного тиску й тотального контролю над суспільством.

Унаслідок таких перевірок з фондів бібліотек було вилучено чимало високохудожніх творів вітчизняних і зарубіжних авторів, творів, що вважалися класикою вітчизняної

та зарубіжної літератури, рідкісні видання й інші праці, де мали місце будь-які національні ідеї та думки, які допомагали вивченню української історії й культури, сприяли вихованню почуття національної гордості, прищеплювали любов до української мови, традицій, культури, а також твори, що уособлювали ідеї новаторства та інакодумства. Так, недоступною для читачів була творча спадщина багатьох українських письменників, публіцистів, політичних діячів, наприклад, В. Винниченка, М. Драгоманова, П. Куліша, О. Кониського, М. Костомарова, Г. Чупринки, М. Вороного, І. Огієнка, Б. Грінченка, деякі твори М. Грушевського, І. Франка та ін.

Наприклад, тільки 1955 року у перевірених 2369 бібліотеках Полтавської області було вилучено 10 941 книгу [12]. У такий спосіб цензори цілеспрямовано знищували все, що натякало на українське, пропагувало ідею української державності чи створювало альтернативу радянській комуністичній ідеології. Натомість формували відповідний світогляд, а також нав'язували суспільству потрібні смаки, потреби й цінності. В умовах такої політики українські бібліотеки не виконували важливих функцій розвитку національної самосвідомості громадян, не сприяли формуванню чи відновленню історичної пам'яті, відродженню й популяризації багатотисячолітніх народних традицій тощо.

Разом із тим у зазначений період спостережено зростання книжкових фондів бібліотек, що було, безперечно, позитивною тенденцією. Лише за один рік бібліотечні фонди Полтавської області поповнилися на 377 814 одиниць і 1956 року склали 4 463 502 примірників книг [15]. При цьому асортимент книжкової продукції загалом та бібліотечних фондів, зокрема, формувався не за результатами соціологічних досліджень чи моніторингу інтересів громадян або маркетингу наявного попиту, а відповідно до настанов партії й уряду. Левову частку поповнень становили новостворені заідеологізовані праці в дусі марксизму-ленінізму, що є негативною рисою цього процесу.

Разом зі збільшенням книжкових фондів бібліотек зафіксовано значне розширення мережі бібліотечних закладів. Якщо 1955 р. в

Полтавській області діяла 2 061 бібліотека, то на 1964 р. їх нараховувалося 3 263 [15; 16]. При цьому особливо зросла кількість сільських бібліотек, яких, наприклад, на 1957 р. було 542, а на 1963 р. – вже 641 [17]. Це свідчить про намагання влади подолати разом із економічною кризою культурний занепад сільського сектора, а також спробу задовольнити зростаючі культурні потреби й запити населення. У результаті загальна кількість бібліотек у республіці станом на 1960 рік становила 71 307 одиниць із 445 870 примірниками літератури в них [18, 213].

За рахунок тимчасової хвилі українізації відбувається зростання друкованої україномовної продукції, що розповсюджувалась у бібліотеках. За офіційною статистикою, в 1956 – 1958 рр. в УРСР кількість журналів українською мовою збільшилася майже на третину (з 49 до 64 назв) [19, 170]. Почали виходити такі журнали українською мовою, як «Мистецтво» (1954), «Колгоспник України» (1954), «Прикладна механіка» (1955), «Фізіологічний журнал» (1955), «Автоматика» (1955), «Український фізичний журнал» (1955), «Вісник сільськогосподарської науки» (1955), «Економіка Радянської України» (1957 р.), «Прапор» (1955), «Український історичний журнал» (1957), «Радянське літературознавство» (1957), «Народна творчість та етнографія» (1957), «Радянське право» (1957), «Всесвіт» (1958). Це стало значним кроком уперед, однак позитивні зрушення кардинально не змінили загальний стан речей, адже кількість україномовних видань значно поступалася кількості російськомовних. Так, фонд російськомовної літератури у бібліотеках республіки становив 75% від загальної кількості. Наприклад, у Полтавській обласній бібліотеці ім. І. Котляревського станом на 1 січня 1954 р. україномовних книг було 42 605, а російськомовних – 169 760, на 1 січня 1956 р. – відповідно 45 111 і 180 510 [20]. Тобто, разом зі значним переважанням літератури російською мовою, частка її збільшення також була вищою і в наступні роки цей розрив тільки збільшувався.

Поряд із цим поповнення фондів бібліотек було спричинено появою в Україні шедеврів і досягнень західної культури завдяки відкриттю «залізної завіси», якою УРСР була відгороджені

від зовнішнього світу. Через переклади у бібліотеках та книгарнях з'явилися твори Антуана де Сент-Екзюпері, Ернеста Хемінгуея, Альберта Камю, Франца Кафки, Еріха Марії Ремарка та ін. Зарубіжні класики описували складні й далеко не ідеальні стосунки між людьми, гостроту почуттів між чоловіком і жінкою, розкривали феномен соціуму, акцентували увагу на окремій людині та її світовідчутті, що не вписувалося в рамки панівного в радянській літературі «соціалістичного реалізму». Під впливом західного мистецтва зникає категоричність в оцінках та однозначність усталених інтерпретацій подій і характерів, відбувається деформація заідеологізованих мистецьких смаків радянської людини, модернізація й розширення рамок мислення громадян, підвищення статусу загальногуманістичних цінностей. Альтернативна творчість зарубіжних митців також посяла серед деякої частини української прогресивної інтелігенції відразу до панівного «соціалістичного реалізму», прагнення до пошуку нових мистецьких методів, до розширення рамок творчості: «З'явилася потреба знайти своє місце не поруч із культурою «старшого брата», – на думку Г. Касьянова, – а в контексті всіх світових культур, передусім західної» [21, 16].

Насамперед нові ідеї підхопила прогресивна частина української інтелігенції. На протигагу офіційній тематиці, усталеним стереотипам, загальноприйнятим формам і методам з'являється так зване новаторство, модерн, творча розкутість, що представляли М. Вінграновський, І. Дзюба, І. Драч, В. Дрозд, Л. Костенко, Д. Павличко, В. Шевчук та ін. Їхня літературна спадщина відрізняється від одноманітного стилю переважної більшості тогочасної радянської літератури й була пройнята національним духом.

Велике значення для формування національної свідомості українців мав також процес поповнення книжкових фондів бібліотек творами авторів «розстріляного відродження» та дореволюційних українських письменників і науковців, які довгий час були заборонені, а значить невідомі тодішнім читачам (Б. Антоненка-Давидовича, Д. Бузька, М. Вороного, М. Гасла, І. Гжицького, М. Годованця, І. Дніпровського, О. Досвітнього, В. Еллана-Блакитного, Г. Епіка, О. Журливої, М. Ірчана,

П. Капельгородського, Г. Косинки, А. Кримського, М. Куліша, І. Кулика, І. Микитенка, А. Патрус-Карпатського, В. Підмогильного, Є. Плужника, В. Чумака, Д. Фальківського, Г. Хоткевича, Є. Шабліовського, Ю. Шкрумеляка та ін.). Однак обмеженість лібералізації залишила поза увагою бібліотек багато цінної світової й національної літературної спадщини, літературу української діаспори, яка з іншого погляду намагалась аналізувати ситуацію, що панувала в УРСР, викривала негативний вплив радянської влади на всі сфери життя, доводила думку про тоталітарний контроль держави над суспільством тощо.

Наукова новизна. Загалом можна стверджувати, що стан бібліотек на Полтавщині відображав загальний стан культурно-освітніх установ Української РСР у період «хрущовської відлиги». Десталінізація мала як негативні, так і позитивні результати в розвитку бібліотечної справи. Серед негативних моментів: існування цензури та продовження ідеологічного тиску на культурно-освітні установи, повний контроль партії та держави за діяльністю бібліотек, обмеженість інформації, фальсифікація й утвердження в суспільстві перевернутих фактів з історії України, міжнародної ситуації та реального життя. У результаті чисток і перевірок відбувалось збіднення фондів бібліотек. Знищувалось усе, що потрапляло в розряд «політично-шкідливої» літератури, а саме твори, де об'єктивно зображено ситуацію у світі та в СРСР, твори, ідеї яких відрізнялися від офіційно проголошених партією або пропагували національну історію, культуру, мову. Натомість формувався образ «радянського способу життя» та «радянської людини», пропагувалось «світле комуністичне майбутнє», «колективне господарювання», «інтернаціоналізм», що передбачало подальше злиття української нації з російською. Як наслідок, обмежувався світогляд українців, перекривався вільний доступ до інформації, наполегливо формувався радянський стереотип сприйняття дійсності.

Хоча десталінізація проходила непослідовно та суперечливо, вона спричинила розширення бібліотечної мережі області, зростання освіченості працівників культурно-освітніх установ, поповнення книжкових фондів як вітчизняною, так і зарубіжною літературою, організацію й налагодження роботи більшості бібліотек області. Крім того, послаблення на деякий час тиску держави над культурними процесами сприяло розхитуванню комуністичної системи, а також утвердженню нового мислення та бачення дійсності.

Висновки. Отже, з одного боку, хрущовські реформи зумовили культурний розвиток населення, але з іншого – не сприяли популяризації української культури й розвитку національної самосвідомості, деморалізували націю. Бібліотечні заклади за часів десталінізації відігравали значну роль у потужній ідеологічній системі радянської держави. Вони сукупно з іншими каналами впливу на суспільство намагалися сформувати людину з відповідним стереотипом сприйняття дійсності та морально-ціннісними установками. Окреслені процеси мали далекосяжні за своєю дією наслідки для українського суспільства. Нав'язування ідеології комуністичної партії зумовлювало уніфікацію світогляду українців, формування однолінійного усвідомлення, призводило до «спрощення» смаків громадян, позбавляло критичного мислення, виховувало радянський патріотизм, інтернаціоналізм, атеїзм та інші чужинські цінності. Звуження ареалу вживання рідної мови применшувало національну гідність і рівень самоідентифікації громадян, формувало нігілістичне й байдуже ставлення до рідної історії, традицій, мови. Водночас лібералізація уможливила поширення деяких новаційних явищ і процесів у культурі населення, модернізацію, демократизацію й гуманізацію мислення, що ставали невідконтрольними політиці влади. Саме в цей час було закладено основи для руйнування ідеологічної одновимірності суспільства.

Список використаних джерел

1. Баран В. К. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-ті роки) / В. К. Баран, В. М. Даниленко. – К. : Видавничий Дім Альтернативи, 1999. – Т. 13. – 303 с.
2. Шевченко Л. А. Хрущовська «відлига» в культурних процесах / Л. А. Шевченко // Україна: друга половина ХХ століття: Нариси історії / (Панченко П. П., Плющ М. Р., Шевченко Л. А. та ін.). – К. : Либідь, 1997. – С.137 – 141.

3. Юрчук В. І. Культурне життя в Україні у повоєнні роки: світло і тіні / В. І. Юрчук. – К. : Асоціація «Україна», 1995. – 80 с.
4. Федоренко Я. А. Розвиток сільських бібліотек в Україні (1953 – 1964 рр.) / Я. А. Федоренко // Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки. – 2008. – № 133 – 134. – С. 166 – 169.
5. Бака М. В. В роки повоєнної відбудови та «відлиги» (1945 – 1965 рр.) / М. В. Бака, М. І. Лахижа // Полтава. Історичний нарис. – Полтава : Полтавський літератор, 1999. – С. 190 – 210.
6. Пустовіт Т. П. Полтавщина у період відбудови та Хрущовської «відлиги» (1946 – 1964) / Т. П. Пустовіт // Полтавщина : влада на історичних паралелях. – Полтава : АСМІ, 2005. – С. 181 – 219.
7. Державний архів Полтавської області (далі ДАПО). – Ф. 7055. – Оп. 1. – Спр. 126. – Арк. 5 – 11.
8. ДАПО. – Ф. 7055. – Оп. 7. – Спр. 9. – Арк. 34.
9. ДАПО. – Ф. 7055. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 77.
10. ДАПО. – Ф. 7055. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 104 – 105.
11. ДАПО. – Ф. 7055. – Оп. 1. – Спр. 169. – Арк. 132.
12. ДАПО. – Ф. 3371. – Оп. 3. – Спр. 28. – Арк. 19.
13. ДАПО. – Ф. 7055. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 74.
14. ДАПО. – Ф. 7055. – Оп. 1. – Спр. 250. – Арк. 11.
15. ДАПО. – Ф. 7055. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 61 – 62.
16. ДАПО. – Ф. 3371. – Оп. 3. – Спр. 68. – Арк. 7.
17. ДАПО. – Ф. 7055. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 75.
18. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР. Статистичний збірник. – К. : Статистика, 1973. – 316 с.
19. Політична історія України ХХ століття : у 6 т. / [ред. кол.: І. Ф. Курас та ін.]. – К. : Генеза, 2003. – Т. 6 : Від тоталітаризму до демократії (1945 – 2002) / Майборода О. М., Шаповал Ю. І. – 696 с.
20. ДАПО. – Ф. 7055. – Оп. 1. – Спр. 88. – Арк. 3.
21. Касьянов Г. В. «Незгодні» : українська інтелігенція в русі опору 1960 – 1980-х рр. / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.

References

1. Baran, V.K., & Danilenko, V.M. (1999). Ukraine in a systemic crisis (1946 – 1980). Vol. 13. Kyiv : Vidavnychiy Dim Alternativi [in Ukrainian].
2. Panchenko, P.P., & Plyusch, M.R., & Shevchenko, L.A. (1997). Ukraine: the second half of the XX century: Essays of history. Kyiv : Libid [in Ukrainian].
3. Yurchuk, V.I. (1995). Cultural life in Ukraine in post-war years: light and shadow. Kyiv : Asotsiatsiya «Ukrayina» [in Ukrainian].
4. Fedorenko, Ya. A. (2008). Development of rural libraries in Ukraine (1953 – 1964). Visnik Cherkaskogo universitetu. Seriya : Istorichni nauki, 133-134, 166-169 [in Ukrainian].
5. Baka, M.V., & Lahizha, M.I. (1999) Poltava. Historical essay. Poltava : Poltavskiy literator [in Ukrainian].
6. Pustovit, T.P. (2005) Poltava: power on historical parallels. Poltava [in Ukrainian].
7. State Archives of Poltava Region. F. 7055. D. 1. C. 126. S. 5-11 [in Ukrainian].
8. State Archives of Poltava Region. F. 7055. D. 7. C. 9. S. 34 [in Ukrainian].
9. State Archives of Poltava Region. F. 7055. D. 1. C. 22. S. 77 [in Ukrainian].
10. State Archives of Poltava Region. F. 7055. D. 1. C. 21. S. 104-105 [in Ukrainian].
11. State Archives of Poltava Region. F. 7055. D. 1. C. 169. S. 132 [in Ukrainian].
12. State Archives of Poltava Region. F. 3371. D. 3. C. 28. S. 19 [in Ukrainian].
13. State Archives of Poltava Region. F. 7055. D. 1. C. 23. S. 74 [in Ukrainian].
14. State Archives of Poltava Region. F. 7055. D. 1. C. 250. S. 11 [in Ukrainian].
15. State Archives of Poltava Region. F. 7055. D. 1. C. 71. S. 61-62 [in Ukrainian].
16. State Archives of Poltava Region. F. 3371. D. 3. C. 68. S. 7 [in Ukrainian].
17. State Archives of Poltava Region. F. 7055. D. 1. C. 9. S. 75 [in Ukrainian].
18. Folk education, science and culture in the Ukrainian SSR. Statistical Collection (1973). Kyiv : Statistika [in Ukrainian].
19. Mayboroda, O.M., & Shapoval, U.I. (2003) The political history of Ukraine of the XX century. Vol. 6. Kyiv : Geneza [in Ukrainian].
20. State Archives of Poltava Region. F. 7055. D. 1. C. 88. S. 3 [in Ukrainian].
22. Kasyanov, G.V. (1995). “Disagreeable”: Ukrainian intelligentsia in the resistance movement 1960 – 1980. Kyiv : Libid [in Ukrainian].